

ФОРМИ І МЕТОДИ РОЗВИТКУ

ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ

МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

ЛОЗОВА О.М.

УДК 159.9.019 + 378.14

АКТУАЛЬНІСТЬ проблеми психологічного благополуччя людини зумовлює науковий інтерес до професійної підготовки психолога, здатного надавати якісну психологічну підтримку особистості, допомагати їй у пошуку власної індивідуальності, розвитку самоповаги й самодисципліни, у формуванні здатності до орієнтації в непростих суспільних процесах. Не останню роль у становленні фахівця психологічної галузі відіграють процеси формування його професійного мислення під час навчання у вищій школі.

Серед характеристик професійного мислення психолога розглядають: специфіку потребнісно-мотиваційного компонента мислення, здатність до постановки цілей та завдань, планування, прогнозування, контроль, оцінку, корекцію, самоконтроль та самокорекцію [1]. Зазначено, що рівень розвитку мислення, зокрема й професійного, визначають пізнавальна активність, творча самостійність та креативність [2–4].

Метою статті є узагальнення методичного досвіду підготовки практичних психологів у вищій школі, завданням – опис ефективних форм і методів навчання майбутніх фахівців.

У докторській дисертації Л. Щербини узагальнено властивості, притаманні мисленню психолога-практика, – це точність, ре-

лістичність, діалектичність, повнота, креативність, генеративність, самостійність, критичність, рефлексивність, організованість, цілеспрямованість, гнучкість [5].

Логічно додати до цього переліку таку якість мислення, як персоніфікація знань. Останню О. Боличева розглядає як процес реалізації здатності людини керувати власною системою знань на індивідуальному рівні: „Це процес зміни системи знань особистості, процес переходу від одного умовного рівня знання до іншого як у певних предметних галузях, так і в усій системі особистісного знання людини” [6, с. 9].

У вітчизняній психологічній науці й освіті склалася традиція аналізувати типи, форми та операції мислення у зв'язку з умовами їх становлення та розвитку. Так, на продовження лінії аналізу форм мислення Л. Щербина зауважує: „Оскільки функціональна роль кожного з рівнів (форм) мислення є різною, то очевидно, що за правильних умов розвиватиметься цілісне мислення, а не окремі його форми” [5, с. 115]. Вибудовуючи концепцію розвитку мислення психотерапевта з урахуванням метатеоретичного аспекту, дослідниця акцентує на таких питаннях: що є об'єктом розвитку (що розвивати); хто є суб'єктом розвитку (хто потребує такого розвитку, кому його пропонувати); які механізми, рушійні сили цього розвитку (як розвивати); якими мають бути результати розвитку; яких змін слід очікувати в контексті цілісної особистості того, хто е

суб'єктом розвитку [5]. Відтак, наш подальший виклад більшою мірою стосуватиметься відповіді на питання „як розвивати”.

У вітчизняній освіті домінує гуманістично зорієнтована концепція підготовки практичних психологів. Освіта майбутніх фахівців цієї професії здійснюється в умовах спеціально побудованого навчального середовища, яке, на думку Н. Шевченко, мусить мати інтегративний, діалогічний складники та рефлексивне наповнення, а також включати ґрунтовну мовленнєву підготовку студентів [7]. Основною специфікою навчання цього фаху є: навчально-професійна взаємодія в системах „викладач – студентська група” та „студент – студент”; опанування матеріалом навчально-професійних ситуацій, спрямованих на створення імітаційної моделі професійної діяльності; діалогічність навчального процесу як засіб освоєння імітаційних моделей; рефлексивне середовище, що забезпечує єдність навчального змісту, розвивальної ситуації, процесу взаємодії, способу організації цієї взаємодії та способу внутрішнього особистісного перетворення змісту освіти [Там само, с. 26].

Проблема ефективних методів навчання активно розробляється в науці країн Західної Європи та США. Так, Дж. Данлоскі (J. Dunlosky) разом з колегами вбачають особливістю нинішнього, кризового, стану системи вищої освіти те, що багато студентів відстають в успішності [8]. Автори монографії поставили на меті покращити результати та оптимізувати керування освітою студентів за рахунок використання ефективних методів навчання. У предметному полі когнітивної та педагогічної психології детально розглянуто методи навчання (пояснювальне опитування, узагальнення, виділення або підкреслення ключових слів для запам'ятовування, використання зображень до навчального тексту, перечитування та ін.). Навчальні

переваги цих методів оцінено за чотирма категоріями змінних: умови навчання (наприклад, чи студент навчається наодинці, чи з групою), характеристика вибірки студентів (вік, здібності та рівень попередніх знань), матеріали (поняття, математичні задачі, тексти) і критерій завдань (тести пам'яті, вирішення проблем, розуміння). Сформульовано прикладні рекомендації щодо відносної корисності цих методів.

У колективній монографії Д. Дічевої (D. Dicheva) та ін. проаналізовано емпіричні наслідки гейміфікації (застосування ігрових методів) в освіті [9]. Хоча гейміфікація швидко завойовує позиції в галузі бізнесу, маркетингу, корпоративного управління й охорони здоров'я, її застосування у сфері освіти, як і раніше, залишається інноваційним. Автори досліджують принципи ігрового дизайну, механізми гри, контекст застосування ігор залежно від рівня навчання й навчального предмета, реалізацію та оцінку застосування навчальних ігор. Уважаємо, що методологічна база для отримання надійних позитивних або негативних результатів використання конкретних елементів гри в конкретних освітніх контекстах є недостатньою. З метою визначення критеріїв зовнішньої та внутрішньої мотивації учнів до навчальних ігор необхідна методична й технологічна підтримка таких емпіричних досліджень.

З урахуванням проаналізованого матеріалу варто констатувати, що в обговоренні методичної проблематики формування професійного мислення майбутніх практичних психологів бракує узагальнення реального досвіду підготовки фахівців, конкретики опису ефективних форм і методів навчання. Подолання зазначеного недоліку й становить мету цієї публікації. Узагальненню підлягав досвід підготовки фахівців на кафедрі практичної психології Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка.

Становлення професійного мислення студентів-практичних психологів – процес

багатоплановий, оскільки для майбутньої діяльності характерна множинність цілепокладання. До прикладу, одним із напрямів професійної підготовки є просвітницько-консультативна діяльність у роботі з різними категоріями клієнтів. Зокрема, у дослідженні О. Нагули виявлено, що особливістю цілепокладання в спільній просвітницько-консультативній діяльності психолога з клієнтом є досягнення триєдиної мети: просвітницької – підвищення психолого-педагогічної культури; пропедевтичної – ініційоване психологом чи клієнтом консультування з метою попередження виникнення проблем; корекційної – допомога у виокремленні проблеми, знаходження шляхів її вирішення спільно з клієнтом [10, с. 40–67].

Розвивальну мету початково покладено у вимоги освітньо-професійної програми підготовки бакалавра й магістра практичної психології. Виконання вимог освітньої програми спрямоване на формування здатності студента продемонструвати сукупність знань, умінь та навичок, набутих відповідно до отриманої кваліфікації. Так, визначено низку спеціальних компетенцій, безпосередньо дотичних до становлення професійного мислення практичного психолога. Зазначимо ключові компетенції: уміння застосовувати діагностичні методики, адекватні досліджуваній психічній реальності та завданню вирішення науково-прикладної проблеми; уміння обирати доречну стратегію психопрактичної діяльності на підставі аналізу власних базових компетенцій, потреб та динаміки групи; організація та здійснення процедури емпіричного прикладного дослідження, систематизація його результатів; застосування знань та розуміння основних концепцій, теорій та чинників розвитку для розв'язання реальних психологічних проблем клієнта; здатність оцінювати методологічну ефективність застосування методичних засобів психопрактичного втручання та прикладного психологічного

дослідження; аналіз ринку праці в секторі психологічних послуг; розробка нових психологічних продуктів і послуг, що мають потенційну здатність відповідати запитам справжніх або майбутніх клієнтів; уміння визначати анамнез та застосовувати конкретні знання для пояснення психічних розладів, хромосомних аберацій, проявів віктимної поведінки, інших проблем.

Ідеологія формування практико-зорієнтованого професійного мислення психолога втілена в робочі навчальні плани, розроблені кафедрою практичної психології; вона поширюється на всі нормативні та спеціальні курси, плани практичних, семінарських і лабораторних занять з фундаментальних, професійно зорієнтованих та вибіркового дисциплін.

Стратегією навчання є надання випускникам широкого спектра знань із фундаментальних і фахових дисциплін, можливості засвоєння навичок самоосвіти, науково-дослідної роботи, розвитку творчих здібностей, своєчасної адаптації до складних обставин майбутньої практичної діяльності в нових ринкових умовах.

Кредитно-модульна система організації навчально-виховного процесу потребує значної методичної роботи. Кафедра практичної психології приділяє значну увагу методичному забезпеченню навчального процесу. З метою вдосконалення навчального процесу викладачами кафедри видано значну кількість навчальних посібників, методичних порад до спецкурсів, методичних указівок, пакетів контрольних завдань. Постійно проводиться робота зі створення нових навчально-методичних матеріалів, розширення й модернізації бази проходження навчальних і виробничих практик. Створено електронну базу навчальних посібників, підручників та психодіагностичних тестів.

З метою залучення студентів до наукової роботи проводяться презентації наукових досліджень кафедри, щороку відбуваються наукові круглі столи для

старшокурсників. До тематики індивідуальних науково-дослідних завдань, курсових та магістерських робіт долучаються теми, які відповідають напряму науково-дослідної діяльності кафедри.

Досліджується специфіка формування в студентів професійної свідомості, зокрема те, чим зумовлюється вибір абітурієнтів на користь професії практичного психолога, яка система образів сукупно складає картину світу професії. У статті О. Лозової та А. Юревич показано динаміку формування найважливіших феноменів професійної свідомості: образу суб'єктів професійної діяльності, процесу праці та образу-Я суб'єкта [11, с. 106–125].

Розвиток професійного мислення спирається на сформовані навички професійного самоусвідомлення та засвоєння критеріїв якості професійної рефлексії. Зокрема, викладачами кафедри В. Міляєва, Н. Лебідь і Ю. Бреус досліджено систему життєвих смислів майбутніх фахівців, ціннісні орієнтації, рівні прояву базисних переконань, рівень домагань, потреби студентів у досягненнях, цілі, засоби й результати діяльності [12, с. 85–106].

Завданнями дослідницько-пошукового характеру оновлено зміст навчальних програм (семінарські та практичні заняття), програм виробничих практик. Під час оновлення робочих навчальних програм вводяться міждисциплінарні теми, до виконання яких залучені студенти. Зокрема, у науковому профілі підготовки магістра доповнено предмети з методології та методики проведення наукових досліджень темами: „Етика наукових досліджень” та „Психологічні особливості укладання наукових текстів”. Оцінювання курсових, магістерських робіт оновлено додатковим критерієм – вага дослідницького компонента.

У робочих програмах дисциплін ураховано нові форми організації науково-дослідницької діяльності, спрямовані на

розвиток наукового критичного мислення, а саме: наукові тези, есе, аналітичні записки, ділова гра, лекція-диспут. На лекціях, семінарських заняттях перманентно використовуються результати й висновки сучасних психологічних досліджень, матеріали з авторефератів дисертаційних робіт, наукові публікації. Понад 20% студентів залучено до роботи в наукових гуртках кафедри: „Самоактуалізація як повна реалізація потенційних можливостей особистості майбутнього психолога” та „Поглиблене вивчення проективних методик”.

Відповідно до навчальних планів майбутні фахівці за всі роки навчання проходять різні види **практик**, метою яких є формування на базі одержаних теоретичних знань, практичних умінь і навичок для самостійного прийняття рішень під час професійної діяльності, отримання навичок практичної, наукової й викладацької діяльності та оволодіння сучасними методами, формами організації праці. Розширено мережу баз практик студентів за рахунок включення ЗНЗ м. Києва, які здійснюють експериментальну діяльність, науково-дослідних інститутів, наукових бібліотек, інших наукових установ. Укладено угоду про наукове співробітництво між кафедрою практичної психології КУБГ та лабораторією психології спілкування Інституту соціальної та політичної психології НАПН України.

Особливу увагу приділено широкому впровадженню в навчальний процес елементів **дистанційного навчання** та нових комп'ютерних технологій. Упроваджено та активно використовуються дистанційні технології на заочній формі навчання. Під час викладання дистанційних курсів студентам-заочникам лекції проводяться в очній, переважно в інтерактивній формі, у формі колоквиуму, що зберігає для студентів можливість особистого спілкування з викладачем.

Застосовуються **активні форми** роботи зі студентами, традиційні лекції

трансформовано в інтерактивні навчальні заняття, надано перевагу тренінговим технологіям і методикам освітнього процесу. Посилено використання групових та індивідуальних ігрових форм і засобів навчання. Практикуються такі форми проведення лекційних занять, як лекція-обговорення, лекція-вікторина, які надають можливість визначити ступінь сприйняття та засвоєння студентами матеріалу, оцінити глибину їхніх знань, розвинути спільну творчість викладача і студентів.

Посилено співпрацю з **роботодавцями** у двох напрямках: участі практичних психологів в освітньому процесі та забезпеченні умов для проходження практики студентів. Психологи-практики та керівники психологічних центрів активно залучаються до різних форм співпраці на волонтерських засадах: проведення семінарів (зокрема згідно з тематикою тієї чи тієї дисципліни), зустрічей зі студентами тощо. Відстежуються форми працевлаштування випускників після отримання ними диплома. Випускники запрошуються на зустрічі зі студентами для обміну досвідом роботи, а також для допомоги в забезпеченні умов для проходження студентами практики.

На всіх етапах навчання оновлено засоби **діагностики навчальних досягнень** студентів. У практико зорієнтованих дисциплінах як варіант іспиту впроваджується захист психопрактичного проекту, метою якого є надання реальної психологічної допомоги конкретній особі чи групі. Після вивчення теоретичних дисциплін студентам пропонується виконання індивідуального навчально-дослідного завдання у вигляді аналізу (реферування) книги або її розділу за конкретною схемою.

Семестровий контроль знань провадиться виключно на компетентнісній основі. Теоретичні знання оцінюються за допомогою формалізованих тестових завдань рівнозначної складності, розв'язання яких потребує від студента вміння застосовувати знання програмного матеріалу дисципліни.

Усі практичні завдання екзаменаційних білетів мають професійне спрямування, їх вирішення вимагає від студентів не розрізнених знань окремих тем і розділів, а інтегрованого застосування. Питання й завдання впорядковуються з урахуванням трьох рівнів засвоєння навчального матеріалу: репродуктивного (рівень загальної обізнаності); алгоритмічного (рівень практичного застосування отриманих знань згідно із заданим алгоритмом) та інноваційно-творчого (передбачає рівень самостійно виконаних операцій, окремих дій та діяльності загалом в умовах відсутності готового алгоритму та нестандартних ситуацій). Наведемо окремі приклади завдань.

Завдання репродуктивного типу:
„Проаналізуйте наведений приклад об'єкта і предмета психологічного дослідження за такою схемою: укажіть тип наукового психологічного знання, представленого в ньому; зазначте основну методологічну функцію цього дослідження; назвіть 2 – 3 основні категорії дослідження, до якої групи категорій (протопсихічні, базисні, метапсихологічні, екстрапсихологічні) вони належать?; які пояснювальні принципи (детермінізму, системності, розвитку чи інший) застосовано в ньому?; яку методологічну проблему вирішує це дослідження?“

Завдання алгоритмічного типу:
„Поясніть, чому професійна компетентність формується лише в єдності з інтересами й цінностями студента? Проілюструйте Ваші аргументи прикладами. Проаналізуйте свою особистість у контексті вимог до професійної діяльності, які були висунуті до Вас під час педагогічної (асистентської) практики“.

Завдання інноваційно-творчого типу:
„Розробіть рекомендації для куратора академічної групи щодо шляхів оптимізації міжособистісних взаємин та згуртування студентського колективу (маючи на увазі Вашу академічну групу)“.

Отже, аналіз професійного мислення практичного психолога результувався у

вичерпному переліку його основних характеристик: точність, реалістичність, діалектичність, повнота, креативність, генеративність, самостійність, критичність, рефлексивність, організованість, цілеспрямованість, гнучкість, персоніфікованість, множинність цілепокладання. У спеціальній літературі констатовано брак узагальнень реального досвіду підготовки фахівців, конкретики опису ефективних форм і методів навчання. Визначено вісім спеціальних компетенцій, безпосередньо дотичних до становлення професійного мислення практичного психолога.

Розглянуто умови формування професійного мислення майбутніх практичних психологів під час вишівської підготовки. Проаналізовано нормативні та спеціальні курси, плани практичних і семінарських занять з фундаментальних, професійно зорієнтованих та вибірково дисциплін, навчальних і виробничих практик.

Серед ефективних форм і методів, застосування яких розвиває професійне мислення практичних психологів, рекомендовано використання: міждисциплінарних тем, до виконання яких залучені студенти; завдань дослідницько-пошукового характеру, наукових тез, есе, аналітичних записок, ділових ігор, лекцій-диспутів; участі студентів у діяльності наукових гуртків; розширення мережі баз практик студентів; контролю знань на компетентнісній основі; посиленої співпраці з роботодавцями.

Перспективою подальшого дослідження теми вбачаємо вивчення психолого-педагогічного досвіду підготовки відповідних фахівців у регіональних вищих навчальних закладах України.

Література

1. Пов'якель Н. І. Саморегуляція професійного мислення в системі фахової підготовки практичних психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук : спец. 19.00.07 „Педагогічна та

вікова психологія” / Н. І. Пов'якель. – К., 2004. – 40 с.

2. Ваулина Т. А. Типы профессионально-психологического мышления: исторический и общепсихологический аспекты : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Ваулина Татьяна Анатольевна. – Барнаул, 2005. – 177 с.

3. Локалова Н. П. Предмет психологии и специфика профессионального мышления психологов / Н. П. Локалова // *Вопр. психологии.* – 2004. – № 5. – С. 93–95.

4. Павлик Н. П. Логико-структурний аналіз проблеми якісної професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів / Н. П. Павлик // *Освіта та пед. наука.* – 2012. – № 2(151). – С. 69–74.

5. Щербина Л. Ф. Метатеоретичне мислення психотерапевта: модель, механізми, технологія розвитку : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01 / Щербина Людмила Францівна. – К., 2013. – 471 с.

6. Боличева О. В. Персоніфікація професійних знань як чинник розвитку особистості студента-психолога : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.01 „Загальна психологія, історія психології” / О. В. Боличева. – К., 2015. – 19 с.

7. Шевченко Н. Ф. Формування професійної свідомості практичних психологів у системі вищої освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук : 19.00.07 „Педагогічна та вікова психологія” / Н. Ф. Шевченко. – К., 2006. – 34 с.

8. Dunlosky J. Improving Students' Learning With Effective Learning Techniques: Promising Directions From Cognitive and Educational Psychology / Dunlosky J., Rawson K., Marsh E., Nathan M., Willingham D. // *Psychological Science in the Public Interest.* – 14(1). – 4–58. – Режим доступу : <http://www.sagepub.com/journalsPermissions.nav>. (eng)

9. Dicheva D. Gamification in Education: A Systematic Mapping Study / Dicheva D., Dichev C., Agre G., Angelova G. // *Journal of*

Educational Technology & Society. – 2015. – Vol. 18. – № 3 (July 2015). – P. 75 – 88. – Режим доступу : http://www.jstor.org/stable/jeductechsoci.18.3.75?seq=1#page_scan_tab_contents. (eng)

10. Нагула О. Л. Підготовка студентів до просвітницько-консультативної діяльності з формування компетентного батьківства / О. Л. Нагула // Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх психологів : монографія / авт. кол. ; під наук. ред. Лозової О. М. – Вінниця : Віндрук, 2014. – С. 40 – 67.

11. Лозова О. М. Психосемантичний зміст картини світу професій абітурієнтів психологічних спеціальностей / О. М. Лозова, А. Ю. Юревич // Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх психологів : монографія / авт. кол. ; під наук. ред. Лозової О. М. – Вінниця : Віндрук, 2014. – С. 106 – 125.

12. Міляєва В. Р. Розвиток потенціалу особистості студентів в умовах освітнього середовища вищого навчального закладу / В. Р. Міляєва, Н. К. Лебідь, Ю. В. Бреус // Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх психологів : монографія / авт. кол. ; під наук. ред. Лозової О. М. – Вінниця : Віндрук, 2014. – С. 85 – 106.

Лозова О. М. Форми і методи розвитку професійного мислення майбутніх практичних психологів

У статті розглянуто умови формування професійного мислення майбутніх практичних психологів під час вищівської підготовки. Узагальнено основні характеристики професійного мислення психолога. Проаналізовано реальний досвід підготовки практичних психологів, описано умови їх навчання. Визначено низку спеціальних компетенцій, безпосередньо дотичних до становлення професійного мислення практичного психолога.

Констатовано, що розвиток професійного мислення студентів – практичних

психологів – процес багатоплановий, оскільки для майбутньої діяльності характерна множинність цілепокладання: просвітницька, пропедевтична та корекційна мета діяльності.

Викладено вимоги освітньо-професійної програми підготовки бакалавра й магістра. Проаналізовано нормативні та спеціальні курси, плани практичних і семінарських занять з фундаментальних, професійно зорієнтованих та вибіркових дисциплін, навчальних і виробничих практик.

Визначено низку ефективних форм і методів, застосування яких формує професійне мислення практичних психологів. Рекомендовано використання: міждисциплінарних тем, до виконання яких залучені студенти; завдань дослідницько-пошукового характеру, наукових тез, есе, аналітичних записок, ділових ігор, лекцій-диспутів; участь студентів у наукових гуртках; розширення мережі баз практик студентів; контроль знань на компетентнісній основі.

Ключові слова: практичний психолог, професійне мислення, форми і методи навчання.

Лозова О. Н. Формы и методы развития профессионального мышления будущих практических психологов

В статье рассматриваются условия формирования профессионального мышления будущих практических психологов в условиях вузовской подготовки. Обобщены основные характеристики профессионального мышления психолога. Проанализирован реальный опыт подготовки практических психологов, описаны условия их обучения. Определен ряд специальных компетенций, непосредственно касающихся становления профессионального мышления практического психолога.

Констатировано, что развитие профессионального мышления студентов –

практических психологов – процесс много-плановый, поскольку для их будущей деятельности характерна множественность целеполагания: просветительская, пропедевтическая и коррекционная цель деятельности.

Изложены требования образовательно-профессиональной программы подготовки бакалавра и магистра. Проанализированы нормативные и специальные курсы, планы практических и семинарских занятий по фундаментальным, профессионально-ориентированным и выборочным дисциплинам, учебным и производственным практикам.

Определен ряд эффективных форм и методов, применение которых формирует профессиональное мышление практических психологов. Рекомендовано использование: междисциплинарных тем, к выполнению которых привлечены студенты; задач опытно-поискового характера, научных тезисов, эссе, аналитических записок, деловых игр, лекций-диспутов; участие студентов в научных кружках; расширение сети баз практики студентов; контроль знаний на компетентностной основе.

Ключевые слова: практический психолог, профессиональное мышление, формы и методы обучения.

Lozova O. Forms and methods of development of professional thinking of the future psychologists

In the article examines the conditions of future psychologist's professional thinking formation during the university training. The main characteristics of psychologist's professional thinking are described.

The real experience in training psychologists and conditions of their training are analyzed. A number of special competencies directly relevant to the formation of psychologist's professional thinking is defined.

It is noted that the development of professional thinking of future psychologists is a multi-faceted process, since future activities are characterized by the multiplicity of goal-setting, education, correction and propaedeutic activities.

The requirements for education and professional training programs for Bachelor and Master are presented. Normative and special courses, plans and practical seminars on basic, professionally oriented and selective courses, training and production

A number of effective forms and methods which create professional thinking psychologists is defined. The use of the following techniques is recommended: interdisciplinary topics involving the students; research tasks, scientific abstracts, essays, analytical reports, business games, lectures, debates; student participation in academic societies; expanding the network of training grounds for students; competency-based knowledge control.

Keywords: psychologist; professional thinking; forms and methods of teaching.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2016 р.

Прийнято до друку 20.05.2016 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О.Л.